

Zus, een flits van zijn

Marieke Winkler

Het werk van dichter en neurowetenschapper **Jan Lauwereyns** kenmerkt zich door een bijzondere combinatie van ernst en speelsheid, van verheven lyriek en alledaags taalgebruik, waarin hoogst abstracte en concrete beelden voortdurend in elkaar overvloeien.

Een mooi voorbeeld hiervan vormt het gedicht 'Addertje zonder kop' uit de met de VSB-poëzieprijs bekroonde bundel *Hemelsblauw* (2011), waarin twee stemmen zich verbazen over een onthoofde slang die op zekere dag in de tuin wordt aangetroffen. De bestudering van de slang vermengt zich naadloos met een bespreking van het gedicht als een levenloos, autonoom ding en de vraag of het gedicht in die nutteloze 'onthoofde' vorm wel een diepe, werkelijke impact kan hebben. In andere publicaties, in het bijzonder in zijn Gedichtendag-essay *De smaak van het geluid van het hart* (2011) laat Lauwereyns daarover geen twijfel bestaan: 'Voor het leven, de wereld, alles, betekenis en zin: zuivere harteloosheid is nodig, poëzie is broodnodig.' Met die zuivere harteloosheid doelt Lauwereyns op een radicaal open houding, één die 'een hart heeft voor alle mogelijke harten'. De poëzie is de taal die aan die zuivere harteloosheid de beste, rijkste uitdrukking geeft. Zowel het beeld van de slang als dat van het hart helpt om *Zus*, Lauwereyns' jongste bundel, te benaderen. Enig houvast kan de lezer daarbij namelijk wel gebruiken. *Zus* bevat negen afdelingen van hogelijk abstracte gedichten die je bij eerste lezing alleen maar over je heen kunt laten komen. Alsof hij over je schouder meeleeft, merkt de ik-verteller, op driekwart van de bundel, treiterig op: 'en niemand leest er / iets in / want ik heb de enige sleutel'. Hij doet dat gelukkig niet zonder toe te voegen: 'ha / deze regels zullen pas kloppen / wanneer ze kloppen'. Een aanwijzing en uitnodiging om vooral niet te zoeken naar een 'kloppende' betekenis, maar naar een leeswijze die de regels 'tot kloppen', tot klinken brengt. Ook de laatste regel van de bundel, 'wat maak je ervan', kan wat dat betreft als een handreiking geïnterpreteerd worden. Een eerste lezing van deze bundel vormt zodoende slechts het begin van de leeservaring. *Zus* gaat pas écht klinken bij herlezing, wanneer de vele variaties en herhalingen

tussen de verschillende afdelingen opvallen en de knap gecomponeerde, spiegelende structuur van het werk duidelijker wordt. De bloedrode omslag blijkt niet willekeurig gekozen; de opbouw van de bundel volgt een anatomische dwarsdoornede van het hart. Zo verwijzen de subtitels van de eerste drie afdelingen naar de linkerhartstreek (de laterale, tussenliggende en mediale linkertak). Ze omvatten ieder zeven gedichten. De vierde afdeling met subtitel 'halvemaanvormige klep links' omvat drie gedichten en de centrale afdeling ('de wortel van de aorta') slechts één gedicht. We verlaten het centrum vervolgens weer via de afdeling 'halvemaanvormige klep rechts' (drie gedichten) en de rechters takken (drie afdelingen van wederom zeven gedichten). De gespiegelde structuur wordt voorts benadrukt in de inhoudstafel door de titels niet recht onder elkaar te plaatsen, maar langs de lijn van een verticale parabool. De lijn van één hartslag? Een laatste hartslag misschien waarin je leven, het leven voorbijtrekt in een flits? Van 'een dikke strontbruine spin met relatief lange poten' en 'het nieuw telefoonnummer' tot

© Bart De Waale

al het goede
en al het slechte
en al het lelijke dat er ooit was

binnenstebuiten
komaan

alles dat er had moeten zijn
en niet was
alles dat er ooit zal zijn
of niet

een groot machtig alles in een minuscuul
dingetje van niets

vreemd
vind je niet
prachtig toch

doet het je niet ongelooflijk licht voelen
en tegelijk swingen in de maat

het zou filosofie kunnen zijn
ja zus of knettergek

Dit gedicht, uit de een-na-laatste aflevering, bevat een van de vele verwijzingen naar de titel – waarvan allerm minst eenduidig kan worden vastgesteld naar wie of wat het verwijst. Vaak lijkt het begrip te functioneren als een aanspreekvorm, zoals in bovenstaand gedicht. Maar 'zus' treedt ook op als familielid, als sensuele gesprekspartner en als 'zuster' in medische zin die een scalpel ter hand neemt om een 'lange glimlach' aan te brengen onder de linkertepel van een patiënt (wat overigens de eerder genoemde humoristische regels 'ik moet aan mijn tepels / wat uitleg geven over mijn situatie' met terugwerkende kracht doet veranderen in een zwart-komische opmerking). Een andere vorm waarin 'zus' optreedt is in een verbastering van de uitdrukking 'zus of zo'. Het derde gedicht uit de bundel opent: 'het werkte niet zus / of maar een beetje zo / we waren te cartesisch in de aanpak / en niet genoeg'. Deze strofe duidt, in het licht van latere uitlatingen, op een relatie die verbroken wordt en die plaatsmaakt voor een nieuwe, veel intensere, inniger, echtere relatie. Zo lezen we in de tweede aflevering: 'ik kijk met verstomming / en zeg / dit werkt'. Maar steeds worden dit soort (mogelijk) particuliere ervaringen geplaatst in veel bredere verbanden. Zo vallen bijvoorbeeld de vele maritieme verwijzingen in de bundel parallel te lezen aan de thematische lijn van de verbroken en nieuw gevonden relatie. Het slot van het eerste deel bevat bijvoorbeeld het ooggetuigenverslag van een passagier die ternauwernood een zinkend schip weet te ontvluchten. Terwijl hij zinkt voelt hij 'een duizelingwekkende loutering'. Die louterende maakt vervolgens nog een andere spanningsboog zichtbaar in de bundel, namelijk die van het 'ontwaken' in het eerste gedicht tot het 'slapen' in het laatste gedicht. Hij weet zich te redden en in het slotgedicht staan we 'met zout op onze lippen' en stelt 'een alternatieve lyriek' zich voor. De loutering gaat van 'het gevoel verrekt formidabel / een mens te zijn / licht / vrij', tot het gevoel van eenvoudig samenvallen met iemand, tot de loutering die de dood mogelijk brengt en ja, misschien, tot de loutering van de lezer die de uitgestrekte hand van 'zus' in de slotstrofe van de bundel aanneemt:

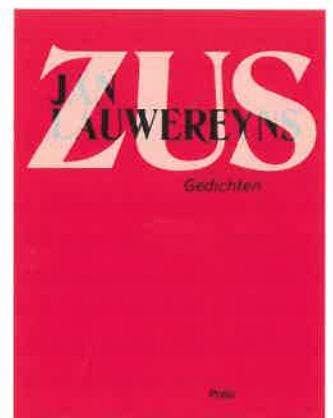
zus stapte over de drempel
 draaide zich om en bood haar hand
 voor alle eeuwigheden die flits van zijn ertussen
 wat maak je ervan

Niet alleen vallen er tussen de verschillende afdelingen tal van semantische dwarsverbanden te leggen. De afdelingen in *Zus* blijken ook een zeer

gelijkaardige toon hebben (de ondertitel van de bundel had wat dat betreft ook 'Gedicht' kunnen luiden in plaats van 'Gedichten'). Daarmee onderscheidt *Zus* zich duidelijk van bijvoorbeeld het eerder genoemde *Hemelsblauw*. Hierin laten de verschillende afdelingen juist zeer afwijkende stemmen horen, reden waarom *Hemelsblauw* ook wel is vergeleken met een fuga. Als *Hemelsblauw* een fuga is, wat is *Zus* dan? Een Bachiaanse cantate? De regelmatige ritmiek van de variaties doet daar in ieder geval aan denken. De expliciete verwijzing in *Zus* naar de Romantische dichter Samuel Taylor Coleridge wijst echter een andere richting uit, namelijk die van de elegie. Oorspronkelijk verwijzend naar een klaagzang of dodenzang (en in de Latijnse traditie specifiek handelend over liefde en ontrouw), legde Coleridge de term elegie uit als een 'serious meditative poem', 'a form of poetry natural to the reflective mind'. Die typering lijkt mij ook van toepassing op *Zus*. Veelbetekenend in dit licht is bovendien dat Coleridge het beeld van de slang gebruikte om de werking van poëzie uit te leggen:

The common end of all narrative, nay, of all, Poems is to convert a series into a Whole: to make those events, which in real or imagined History move on in a strait Line, assume to our Understandings as a circular motion – the Snake with it's Tail in it's Mouth. (Collected Letters, Vol. 4, p. 545)

Door de vernuftige en tegelijkertijd elegante en komische manier waarop Lauwereyns er in *Zus* in slaagt om die circulaire beweging op gang te brengen en daadwerkelijk te laten klinken door het minuscule met het formidabele, het persoonlijke met het algemene of abstracte te laten botsen en resoneren, is deze bundel een waarlijk plezier om te lezen en, vooral, herlezen.

Jan Lauwereyns

Zus

Polis, Antwerpen, 2018

64 p. / € 19,90